

УДК 025:004.9]:316.32

Марія Макарова,

доцент кафедри бібліотекознавства та інформології,

кандидат культурології Київського університету імені Бориса Грінченка

Трансформація змісту бібліотечно-інформаційної діяльності в умовах глобалізації

На підставі соціокультурного аналізу та дискурсивного підходу з'ясовано сутність трансформації змісту бібліотечно-інформаційної діяльності в умовах глобалізації, зокрема під впливом новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Акцентовано на потребі уточнення традиційних дослідницьких підходів до професійної діяльності бібліотекарів в інформаційному суспільстві. Наголошено, що бібліотека сьогодні має унікальну можливість сприяти комунікації, використовуючи відповідні засоби бібліотечної діяльності.

Ключові слова: культура, бібліотека, бібліотечно-інформаційна діяльність, інформаційно-комунікаційні технології, глобалізація

Постановка проблеми. Становлення глобального комунікаційного простору, що відбувається на сучасному етапі, істотно впливає на життя суспільства та окремої людини, на структуроутворювальні компоненти системи культури загалом. Широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (КТ), тотальна комп'ютеризація зумовлюють зміни у соціальній системі, у тому числі й у площині міжособистісного спілкування, та практично у всіх сферах діяльності.

Зокрема, використання новітніх технологій та засобів комунікації в бібліотечній галузі спричинило не лише докорінну трансформацію змісту роботи, а й сприяло перетворенню бібліотеки як одного з традиційних соціальних інститутів на рушій суспільного прогресу, що забезпечує розвиток інформаційного суспільства. З огляду на сучасні тенденції відбувається зміна базових універсалів бібліотечно-інформаційної діяльності, однак цьому процесові бракує теоретичного осмислення, що потребує уточнення традиційних дослідницьких підходів до професійної діяльності бібліотекарів в інформаційному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До найвпливовіших наукових шкіл, у межах яких у соціально-філософському аспекті вивчаються проблеми комунікації, належать екзистенціальна комунікація К. Ясперса, теорія комунікативної дії Ю. Габермаса й комунікативна теорія суспільства Н. Лумана. Проблеми інформатизації суспільства порушено у працях закордонних дослідників Д. Белла, М. Кастельса, Е. Тоффлера та ін. Різноманітні аспекти інформатизації культури, освіти, суспільства загалом розглянуто у працях Ю. Шрейдера, Р. Абдеєва, Б. Аграновича та ін. Водночас дослідники здебільшого не пов'язують ці питання з аналізом професійної діяльності фахівців

бібліотечної сфери, тому результати досліджень, що здійснюються з різних позицій, важко інтегрувати в цілісне системне знання. Частково місію бібліотеки та бібліотекарів у постіндустріальному суспільстві визначено у працях Х. Ортеги-і-Гассета, У. Еко та ін. Варто також відзначити дослідження Т. Маркової, І. Тікунової, А. Гордієнко та ін., наукові напрацювання яких є суттєвим внеском у вивчення проблематики, пов'язаної зі з'ясуванням специфіки трансформації бібліотеки в умовах глобалізації. Однак доводиться констатувати, що досі ґрунтовно й всебічно не вивчено питання численних змін у бібліотечно-інформаційній діяльності в інформаційному суспільстві та відповідні похідні проблеми.

Отже, метою статті є виявлення соціокультурного контексту у трансформації головних концепцій, цінностей та орієнтирів бібліотечно-інформаційної діяльності під впливом новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні комунікація як самостійне явище, що перебуває поза діалогом культур, але істотно впливає на нього через використання інтернет-технологій, провокує існування культури в іншому зовнішньому середовищі, створюючи передумову для "замикання" міжкультурних діалогів у глобальному комунікаційному просторі. Інтернет-комунікація змушує вести міжкультурний діалог за особливими законами й правилами, формуючи специфічні способи спілкування. В цих умовах культура розвивається динамічніше, але втрачає свою головну ознаку — стаціонарність. Різка зміна комунікаційного простору дедалі більше розширює кордони між культурами і стає чинником культурної єдності іншого типу у формі нових культурних компонентів.

Подібна уніфікація культур супроводжується процесами поступового формування єдиних стандартів цивілізованого способу життя, розширенням "псевдокультурного" поля спілкування, діалог в якому відбувається за принципом пізнання найдоступніших смислових структур. В єдиному комунікаційному полі панують спільні стереотипи, загальні оцінки, параметри поведінки тощо.

За такої ситуації, пов'язаної також із широкою експансією візуальних форм і жанрів, відбувається повсюдне нівелювання цінностей книжкової культури. Телевізор і комп'ютер не лише знижують інтерес до читання, а й створюють новий режим сприйняття, що межує із сенсорними можливостями людини. Візуальний образ, на відміну від друкованого тексту, "зчитується" миттєво, впливаючи на рівні підсвідомості. Якщо на початку XX ст. візуальні мистецтва переважно відштовхувалися від друкованого слова й вибудовувалися як його візуальна репрезентація, то тепер уже художній текст структурується за законами видовища, за допомогою техніки монтажу. Саме експансія візуальних форм призвела до ефекту "зрощення" суспільної свідомості із засобами масової комунікації. До початку XXI ст. склався якісно новий рівень технологій і змісту соціальної комунікації — товаром стає інформація — не як знання, а як образ, мрія, емоція, міф, можливість самореалізації особистості [1, с. 59]. Виробляються не продукти та послуги, і навіть не бренди, а власне споживачі, певні типи особистості і їх спосіб життя, культура, її носії [1, с. 61]. Отже, маємо підстави говорити про тотальний інформаційний вплив, оскільки засоби комунікації, які транслюють, трансформують, дозують інформацію, здійснюють інформаційне управління суспільством. Цей вплив не зводиться до засвоєння набору фактів з окремих повідомлень або до захоплення сегмента інформаційного простору, його мета — конструювання ментальних структур свідомості, що дають змогу інтерпретувати інформацію. Розвинуте інформаційне суспільство забезпечує можливість комунікації без проблем, властивих попередньому індустріальному суспільству, водночас "системні медіа" при всій універсальності й технологічності пов'язують людей умовно. Створюються особливі високі технології, що дають змогу сконструювати віртуальний соціальний простір завдяки формуванню потрібного типу свідомості та культури [5, с. 78]. Виникає феномен, що його В. Пелєвін визначив як "досвід колективного небуття" [9] — самостійне духовне життя людини, не поглиненої "організованим" життям громади, стає неможливим.

Водночас у суспільстві передбачено механізми, що нівелюють можливість однобічного інформаційного впливу. Система освіти надає суб'єктам уміння оцінювати й відсіювати інформацію, тобто певне світобачення, здатність орієнтуватися в потоці даних, щоб не отримувати однобічну інформацію й бути спроможними відтворювати цілісну картину світу на основі фрагментарних повідомлень.

У цій ситуації бібліотека як частина єдиного освітнього та виховного процесу традиційно скеро-

вана на відтворення духовних цінностей, яке здійснюється через читання [4], в чому й полягає один із вагомих складників її місії. Книга як своєрідний духовний захист людини від негативних глобалізаційних впливів стала найважливішим інструментом комунікації, засобом трансляції й глумачення смислів. Як текст, не здатний до саморозвитку, книга залишає оптимальний ступінь свободи осмислення. Не випадково американський бібліотекознавець Дж. Х. Шира зазначав, що погані книги мають згубні наслідки для суспільного смаку. Якби соціум точно міг визначити, як читання впливає на поведінку людей, то не так лояльно ставився б до творів, що суперечать уявленню про істину [13, с. 83].

Книга є неперевершеним агентом формування культури, особливо її базової частини; вона потребує зусиль зі сприйняття й інтерпретації тексту, дає змогу максимально індивідуалізувати вибір читання, котре вписано в контекст міжособистісних відносин людини. Інтерес до книг підтримує й відтворює ці відносини і навпаки. Систематичне читання, подібно до шкільної освіти, формує наукове знання, виробляє картину світу, засновану на класифікаціях і систематизації, відношеннях загального та часткового, причинно-наслідкових зв'язках, виявленні певних закономірностей. Принагідно зауважимо, що обсяг знання, виробленого в друкованій формі, подвоюється в середньому кожні 8 років, тоді як середня тривалість життя за останні 400 років зросла не більш як удвічі [1, с. 54]. У бібліотеках сьогодні зберігаються десятки мільярдів книг і щороку до них додаються ще сотні тисяч. Проте обсяг інформації, що є в обігу, не дорівнює обсягу корисного знання, оскільки багато зайвих відомостей лише "забруднюють" культурне середовище, а не примножують інтелектуальний потенціал [5, с. 78]. Приміром, у бібліотеці Спінози налічувалося майже 60 книг і йому їх вистачало, щоб перебувати на висоті філософської думки свого часу [1, с. 219]. Прикметно, що у світі інформації та комунікації соціологи виявили низку парадоксів: "суспільство знання" стрімко відтворює "суспільство тих, хто нічого не знає", соціальна реальність сучасного світу дедалі частіше ґрунтується на основі доступу не до знань, а до носіїв інформації [6, с. 77].

Багатоваківа історія читання свідчить, що з часом ця культурна практика, котра потребує усамітнення й тиші, стрімко віддалялася від таких спільнот, як сім'я, коло друзів тощо. У світі, де читання почало ототожнюватися з особистим ставленням до книги, бібліотеки мають надавати якомога більше можливостей аудиторії висловлювати власну думку про письмову спадщину, інтелектуальну й естетичну творчість тощо. Тільки бібліотечні установи можуть сприяти створенню віртуального простору, в якому книга як базова комунікативна модель забезпечує самовідтворення культури в контексті поширення інформаційно-комунікативних технологій, тоді як останні витісняють гуманітарність культури.

Читання завжди становило основу культурного капіталу особистості й суспільства, проте сьогодні

посилилася швидкість його конвертації в економічний капітал, потребуючи переосмислення нової структури ціннісних і нормативних настанов, яка складається в умовах інформаційного суспільства. Крім того, потребує уваги і той факт, що споживачі інформації різного віку нещадно експлуатують цифрове середовище, до того ж методами, що слабо корелюються з принципами бібліотечної діяльності. Будь-який бар'єр — часовий, технічний, фінансовий — виявляється занадто високим для більшості споживачів, і інформація, що залишилася поза ним, ігнорується. Це актуалізує потребу аналізу нових форм діяльності сучасної бібліотеки: публікування в реальному часі, обмін експериментальними даними тощо. Однак динамізм нинішньої культури ще не позначився повною мірою на професійній свідомості бібліотекарів. На думку С. Матліної, бібліотечна професійна спільнота вирізняє двополосне бінарне бачення світу. Бібліотекарі звикли поділяти культуру на "високу" й масову, форми — на застарілі й нові, технології — на традиційні й передові. Вся бібліотечна діяльність, переконана дослідниця, буквально "просякнута" протиставленнями, замість того, щоб використовувати наявні засоби та ресурси в комплексі залежно від конкретної ситуації [8].

Відомо також, що в умовах, коли культурний простір стає неосяжним, проблема вибору надактуальна. Інформаційна грамотність молоді не підвищилася з отриманням ширшого доступу до технологій — легкість у поводженні з комп'ютером приховує серйозні проблеми: висока швидкість пошуку інформації обмежує час на оцінювання її змісту, релевантності, точності; молодь погано розуміє власні інформаційні потреби, їй складно виробити стратегію пошуку. Отже, сьогодні вкрай актуальним завданням є здобуття інформаційних навичок, рівень яких має постійно зростати, якщо сучасне суспільство прагне користуватися перевагами інформатизації. Нині відбувається формування своєрідної веб-культури, що супроводжується персоналізацією потужних брендів, які стають більш мобільними та наочними, а це цінності, до яких бібліотекарі ставляться не лише з повагою, а й намагаються їх примножити. У глобальній веб-культурі послуги бібліотек мають набутти нового формату, що передбачає трансформацію застарілих моделей обслуговування й наближення до потреб нинішньої аудиторії.

Важлива тенденція розвитку сучасного суспільства, яку також неодмінно потрібно враховувати, — неухильне зростання кількості електронних книг. Інформаційний ландшафт представлено блогами, вбудованими медіаплеєрами та засобами публікацій за запитом. Зокрема, електронні книги, які складають за запитом споживача, стають не лише основним, а й еталонним форматом для підручників, наукових видань і монографій, хоча можуть з'являтися й зникати миттєво.

Подібний "вибуховий" характер появи контенту для бібліотек — це одночасно й серйозна загроза, й перспектива, адже його доступність сприятиме зростанню інтересу широкого загалу до наукової інформації [11, с. 241]. Сьогодні учені практикують передпуб-

лікаційний випуск своїх праць, поширюють їх за допомогою інституційних репозитаріїв, блогів, електронних енциклопедій, персональних веб-сайтів тощо. Такий підхід ставить перед бібліотеками нове завдання — архівування та управління різними видами наукового матеріалу, що швидко з'являється (і так само швидко зникає) в мережі; основна увага бібліотечних фахівців має бути спрямована на використання нового інтерактивного простору і, одночасно, на захист цілісності наукового середовища [11, с. 242].

Висновки. Зважаючи на комунікативну сутність людини, її бажання взаємодіяти з соціумом, нині бібліотека має унікальну можливість сприяти комунікації на основі смислу. Завдання з піднесення інтелектуального рівня нації бібліотечні установи можуть реалізувати за допомогою формування й розширення групи, глибоко та повно включеної в книжкову культуру. Ця думка ґрунтується на твердженні, що культура — груповий феномен, адже культури окремої людини немає так само, як немає мови, якою розмовляє лише один носій; культура, як і мова, передбачає обмін смислами, для якого потрібний хоча б один партнер [10, с. 33].

Подальшого вивчення потребують технології актуалізації професійних цінностей, проектування предметного середовища діяльності бібліотекарів, що мають бути враховані у підготовці майбутніх спеціалістів бібліотечної сфери.

Список використаної літератури

1. *Биричевская О. Ю.* Аксиология массовой культуры: сравнительный ценностно-смысловый анализ / О. Ю. Биричевская. — Москва : Науч. кн., 2005. — 355 с.
2. *Гордієнко А.* Дитяча бібліотека як чинник детермінації культурних процесів / А. Гордієнко // Вісн. Маріупол. держ. ун-ту. Сер. Філософія, культурологія, соціологія. Маріуполь, 2016. — Вип. 11. — С. 78—84.
3. *Гордієнко А.* Культуроутворююча роль діяльності бібліотек для дітей у формуванні нового покоління / А. Гордієнко // Читання у соціокультурному просторі дитинства: діапазон можливостей і партнерства : міжнар. наук.-практ. конф., 5—6 квітня 2016 року : зб. матеріалів / Нац. б-ка України для дітей. — Київ, 2016. — С. 6—10.
4. *Гордієнко А.* Місія дитячої бібліотеки як культурологічна проблема // Матеріали X Міжнар. наук.-творчої конф. "Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології", 20 квітня 2017 р. / НАКККіМ. — Київ, 2017. — С. 37—39.
5. *Ланкин В. Г.* Книга как информационно-технологическая основа культуры / В. Г. Ланкин, О. А. Григорьева // Социс. 2009. — № 7. — С. 78—84.
6. *Мальковская И. А.* Профиль информационно-коммуникативного общества (обзор зарубежных теорий) / И. А. Мальковская // Социс. 2007. — № 2. — С. 76—85.
7. *Маркова Т. Б.* Библиотека как феномен культуры : автореф. дис. ... канд. филос. наук / Маркова Татьяна Борисовна ; Санкт-Петербургский государственный университет. — Санкт-Петербург, 1999. — 16 с.
8. *Матлина С. Г.* Философские и идеологические дилеммы профессионального библиотечного сознания и самосознания в контексте управления персоналом / С. Матлина // Управление и кадры : сб. трудов. — Москва : Пашков дом, 2002. — С. 228—238.

9. Пелевин В. Generation "П" / В. Пелевин. — Москва : ВАГРИУС, 1999. — 304 с.
10. Поликарпов В. С. Лекции по культурологии / В. С. Поликарпов. — Москва : Гардарики, 1997. — 344 с.
11. Роуланд Я. Информационное поведение будущих исследователей / Я. Роуланд ; пер. с англ. Е. И. Зиминой // Библ. дело — XXI век. — 2009. — № 1 (17). — С. 222—248.
12. Тикунова И. П. Концептуальная модель современной библиотеки: социально-философский анализ : автореф. дис. ... канд. филос. наук / Тикунова Ирина Петровна Архангельск, 2007. — Режим доступа: www.aonb.ru/depart/sik/doc/Tikunova.doc (дата обращения: 05.09.2018). — Загл. с экрана.
13. Шира Дж. Х. Введение в библиотековедение: Основные элементы библиотечного обслуживания / Дж. Х. Шира ; под ред. Н. С. Карташова. — Москва : Высш. шк., 1983. — 256 с.

На основании социокультурного анализа и дискурсивного подхода выяснена сущность трансформации содержания библиотечно-информационной деятельности в условиях глобализации, в частности под влиянием новейших информационно-коммуникацион-

ных технологий. Акцентировано внимание на необходимости уточнения традиционных исследовательских подходов к профессиональной деятельности библиотекарей в информационном обществе. Отмечено, что библиотека сегодня имеет уникальную возможность способствовать коммуникации, используя соответствующие средства библиотечной деятельности.

In the article, based on socio-cultural analysis and discursive approach, the essence of the transformation of the content of library and information activities in the conditions of globalization, in particular under the influence of the latest information and communication technologies, was clarified. The attention was paid to the need to clarify the traditional research approaches to the professional activity of librarians in the information society. It is stressed that the library today has a unique opportunity to promote communication, having the appropriate means of library activity.

Надійшла до редакції 7 листопада 2018 року

УДК 378.091.33-027.22:[025:004

Людмила Прокопенко,
доцент кафедри інформаційних технологій КНУКіМ

Практична підготовка студентів для бібліотечно-інформаційної сфери як складник навчального процесу

Розкрито основні етапи організації практичної підготовки студентів для бібліотечно-інформаційної сфери на кафедрі інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв.

Ключові слова: практика, організація практичної підготовки, кафедра інформаційних технологій, бібліотека, бібліотечно-інформаційні установи

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів діяльності кафедри інформаційних технологій (далі — кафедра) Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) є організація практики студентів, спрямована на високопрофесійну підготовку майбутніх інформаційних фахівців.

Актуальність дослідження. Практична підготовка студентів є невіддільним елементом навчального процесу, що здійснюється на умовах співпраці між закладом вищої освіти (ЗВО) КНУКіМ і бібліотечно-інформаційними установами м. Києва, регіонів України та відповідає вимогам розроблених програм. Практика поділяється на такі етапи: *ознайомча, навчальна, виробнича, переддипломна, стажування за фахом*, організація яких здійснюється на профільних базах закладів культури, а також *науково-педагогічна (асистентська)*, базою для якої слугує профільна кафедра з підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів за спеціальністю 029 "Інформаційна, бібліотечна та

архівна справа". Основними завданнями під час проходження практики є поглиблення й закріплення теоретичних знань із загальних і спеціальних дисциплін бібліотечно-інформаційного профілю та отримання практичних умінь і навичок для майбутньої професійної діяльності. Отже, актуальними є узагальнення основних етапів і напрямів організації практики, визначення діяльності бібліотеки як соціального партнера у практичній підготовці студентів для бібліотечно-інформаційної сфери, вивчення досвіду співпраці бібліотек м. Києва, регіонів України та кафедри інформаційних технологій КНУКіМ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійно-практичної підготовки бібліотечних кадрів висвітлено у багатьох публікаціях вітчизняних і закордонних дослідників, зокрема В. Бабича [1]; Н. Бачинської [2]; О. Сербіна, Т. Ярошенко [12]; Г. Шемаєвої [14]; С. Чаканової [13]; Г. Борсукової [3] та ін. У працях науковців питання професійно-практичної